BOSMOSSEN ROND KASTEEL ROZENDAAL

K.W. van Dort

Excursieleiding : K. van Dort & B. van Gennip
Datum : 23 oktober 2008
Deelnemers : L. van Duuren, C. den Hartog, J. Janssen, J. Pellicaan, D. Kerkhof, L. Leusink, K. Lotterman, I. Niemeijer, A-J. Rossenaar, M. Schrijvers, K. van der Veen, H. Runhaar, M. Zwarts

KASTEEL ROZENDAAL

Van de Zuidoost-Veluwe zijn veel bijzondere mossen bekend (Reinink, 2000). Er liggen verschillende oorzaken ten grondslag aan de rijke mosflora. Het Veluwemassief ontvangt relatief veel neerslag en er is veel (deels) oud bos. Het bos is grotendeels geplant op leemarme dekzanden, maar er komen ook sterk leemhoudende bodems voor. Bovendien kent de Veluwezoom een gevarieerde geomorfologie. Dankzij de plaatselijk sterk leemhoudende bodem zijn de mosvegetaties op boswallen, steilkantjes en padranden uitzonderlijk fraai ontwikkeld. Beschaduwde steilkanten rond Rozendaal zijn het domein van het *Dicranellion heteromallae*.

We concentreerden ons in eerste instantie op het bos rond Kasteel Rozendaal. Hier bezochten we een van oudsher bekende populatie van *Diphyscium foliosum*, één van de twee vindplaatsen die Nederland rijk is. De zittende en opvallend forse sporenkapsels van deze minuscule pionier, toepasselijk Dwergmos geheten, zijn te bewonderen op een beschutte leemwand. *Diphyscium* kan zich hier alleen handhaven op plaatsen waar de successie wordt verhinderd. Op de groeiplaats vindt erosie op microschaal plaats, vooral door afstromend regenwater. Daarnaast draagt het steeds opnieuw beschikbaar komen van minerale grond als gevolg van faunistische activiteiten vermoedelijk bij aan de voor *Diphyscium* noodzakelijke dynamiek. Zo zagen we een Bruine kikker tijdens een vruchteloze poging om zich via de steile wand uit de voeten te maken met zijn voorpoten de bovengrond afschrapen: een miniplag-machine. Het pionierkarakter van de standplaats blijkt duidelijk uit het viertal pionierkorstmossen in het gezelschap van *Diphyscium* (opname 1).

Tabel 1. Bosmossen langs de Veluwezoom

Opnamenummer	1	2	3	4	5	6	7	8
Lengte proefvlak (m)	1.00	1.00	5.00	20.00	10.00	1.00	1.00	1.00
Breedte proefvlak (m)	0.30	0.30	1.00	10.00	10.00	0.20	0.20	1.00
Opp. proefvlak (m2)	0.30	0.30	5.00	200.00	100.00	0.20	0.20	1.00
Expositie (`NWZOVX')	Z	W	O	W	W	O	O	-
Inclinatie (graden)	70	80	45	45	15	80	15	-
Bedekking totaal (%)	35	85	95	95	90	65	45	90
Bedekking kruidlaag (%)	10	25	70	50	60	10	10	5
Bedekking moslaag (%)	30	75	75	70	50	60	25	90
Gem. hoogte (hoge) kruidl (cm)	15	25	25	40	40	10	10	15
Diphyscium foliosum	2m	.	.	.	.	.	.	.
Baeomyces rufus	2a	.	.	.	.	.	.	.
Diplophyllum albicans	.	3	.	.	.	.	.	.
Sphagnum quinquefarium	.	.	2b	2a	+	+	.	.
Sphagnum girgensohnii	.	.	.	2a	3	.	.	.
Sphagnum capillifolium	.	.	.	3	.	.	.	.
Campylopus flexuosus	.	.	.	+	2m	.	.	.
Sphagnum fallax	.	.	.	.	.	+	+	.
Scapania nemorea	.	.	.	.	.	1	1	.
Barbilophozia barbata	.	.	.	.	.	.	1	.
Lophocolea bidentata	.	.	.	.	.	.	+	.
Cephalozia bicuspidata	.	.	.	.	.	.	+	.
Gymnocolea inflata	.	.	.	.	.	.	+	.
Cladonia furcata	.	.	.	.	.	.	+	.
Pogonatum nanum	.	.	.	.	.	.	.	4
Ditrichum heteromallum	.	.	.	.	.	.	.	2m
Ditrichum lineare	.	.	.	.	.	.	.	+
Atrichum undulatum	.	.	.	.	.	.	.	1

Vervolg tabel 1

Opnamenummer	1	2	3	4	5	6	7	8
Lengte proefvlak (m)	1.00	1.00	5.00	20.00	10.00	1.00	1.00	1.00
Breedte proefvlak (m)	0.30	0.30	1.00	10.00	10.00	0.20	0.20	1.00
Opp. proefvlak (m2)	0.30	0.30	5.00	200.00	100.00	0.20	0.20	1.00
Expositie (`NWZOVX')	Z	W	O	W	W	O	O	-
Inclinatie (graden)	70	80	45	45	15	80	15	-
Bedekking totaal (%)	35	85	95	95	90	65	45	90
Bedekking kruidlaag (%)	10	25	70	50	60	10	10	5
Bedekking moslaag (%)	30	75	75	70	50	60	25	90
Gem. hoogte (hoge) kruidl (cm)	15	25	25	40	40	10	10	15
Begeleiders								
Hypnum jutlandicum	+	+	2a	1	2a	3	.	.
Leucobryum glaucum	+	+		+		+	.	.
Polytrichum formosum	2a	2a	3	2m	2a	2a	2b	2a
Dicranella heteromalla	.	2m	.	.	.	.	.	2m
Pleurozium schreberi.	.	+	+	1	1	2a	.	.
Dicranum scoparium.	.	.	2a	+	1	.	.	.
Bryum capillare.	2m	.	.	.	.	.	.	.
Cladonia caespiticia.	1	.	.	.	.	.	2a	.
Cladonia coniocraea.	+	.	.	.	.	.	+	.
Lepraria incana.	+	.	.	.	.	.	.	.
Rhytidiadelphus squarrosus.	.	.	.	.	.	+	.	.
Vaatplanten								
Pinus sylvestris b1.	.	.	3	2a	.	.	.	.
Quercus robur b1.	.	.	2b	+	.	.	.	.
Quercus robur s1.	.	.	+	2a	.	.	.	.
Deschampsia flexuosa.	+	+	2a	2a	+	1	.	.
Agrostis capillaris.	.	1	.	.	.	2a	2a	.
Vaccinium myrtillus.	.	+	4	3	4	.	.	.
Calluna vulgaris.	.	+	.	.	.	.	.	.
Fagus sylvatica.	2a	.	.	.	.	.	.	+
Mycelis muralis.	r	.	.	.	.	.	.	.
Taxus baccata.	r	.	.	.	.	.	.	r
Pinus sylvestris.	.	.	.	.	+	.	.	r
Carex pilulifera.	.	.	.	.	.	.	.	+
Dryopteris carthusiana.	.	.	.	.	+	.	.	.

ROZENDAALSE BOS

Na een korte rondwandeling door het kasteelpark met haar heldere beek en vele barokke elementen, verplaatsten we onze activiteiten naar het nabijgelegen Rozendaalse Bos. Een noordhelling in dit bos geniet bekendheid bij bryologen vanwege een stuifzandveen met twee zeer zeldzame bosveenmossen: *Sphagnum quinquefarium* en *S. girgensohnii* (Bijlsma et al. 2011). En passant namen we twee bospadbegroeiingen onder de loep. Opname 2 toont een steilkantje op een open plek met veel *Diplophyllum albicans*. De tweede locatie lag in de beschutting van een met dennen doorplant eikenbos. Behalve de algemene *Quercion*-bosmossen *Dicranum scoparium*, *Hypnum jutlandicum*, *Pleurozium schreberi* en *Polytrichum formosum* had zich hier *Sphagnum quinquefarium* gevestigd (opname 3), een vooraankondiging van het bosveentje met bosveenmossen, ons eigenlijke excursiedoel. Het bosveentje zelf lag er fraai bij met grote violette kussens van *Sphagnum capillifolium*. Zowel Reinink (2000) als Bouman (2002) maken gewag van deze soort. Ook *S. quinquefarium*, het echte Bosveenmos, vertoonde fraai violet tinten. Het onderscheid tussen beide soorten, en het verschil met *S. subnitens*, bleek in het veld niet altijd eenvoudig. Met enige oefening was *S. quinquefarium* te herkennen aan de takblaadjes die in vijf regelmatige rijen zijn geplaatst (Bouman 2002). *S. girgensohnii* vormde fraai lichtgroene planten met stijf afstaande takken. Bovenaan het stuifduin groeien de veenmossen in elkaars gezelschap (opname 4), onderaan de helling iets verderop overheerste *S. girgensohnii* (opname 5). Belangrijke begeleiders zijn de normale *Quercion*-bosmossen. Het voorkomen van dit bosveenmostrio is gerelateerd aan het reliëf van het stuifduin en de permanent hoge luchtvochtigheid ter plaatse. Waarom de bosveenmossen in Nederland zo zeldzaam zijn is een raadsel. Ook elders op de Veluwe lijken voldoende geschikte plekken in de gedaante van bejaard dennenbos met een tweede boomlaag van eik en berk op stuifheuvels aanwezig.

BEGRAAFPLAATS ROZENDAAL

Tot slot brachten we een bezoek aan de begraafplaats van Rozendaal. Ook hier bevinden zich groeiplaatsen van *Sphagnum quinquefarium*. Langs een pad groeit het in gezelschap van *S. fallax* (opname 6), een soort die steeds meer in bossen opduikt onder schijnbaar droge omstandigheden. Dat de luchtvochtigheid en de bodemvochtigheid op de begraafplaats precies het juiste equilibrium bereiken blijkt wel uit de levermosrijke begroeiingen tussen de graven, met onder meer *Gymnocolea inflata* en de Rode lijst soorten *Scapania nemorea* en *Barbilophozia barbata* (opname 7). Het intensieve bladblaasbeheer zal ook de levermossen goed uitkomen. Tot slot werd op een lemige plek een fraai voorbeeld van het *Pogonation* opgenomen met *Pogonatum nanum* en twee *Ditrichum*-soorten (opname 8).

LITERATUUR

Bijlsma, R-J., H. Leys & I. Zonneveld, 2011. Vijftig jaar groeiend veen op het Kootwijkse stuifzand. De Levende natuur 112 (1):18-21.

Bouman, A.C., 2002. De Nederlandse Veenmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Sphagnopsida. KNNV.

Reinink, K., 2000. Inventarisatie van blad- en levermossen in de gemeenten Rheden en Rozendaal in de periode 1992-1999: een samenvatting. Buxbaumiella 53: 5- 18.

Siebel, H.N., B.F. van Tooren, H.M.H. van Melick, A.C.Bouman, H.J.During & K.W. van Dort, 2000. Bedreigde en kwetsbare mossen in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Buxbaumiella 54.